

הטיפול בפרות בשבת

- א. הקדמה
- ב. חליבה וספיחיה
- ג. תיקון כלי במכון החליבה
- ד. המלטה
- ה. תרופות וזריקות
- ו. טלטול בעלי חיים
- ז. קשירות
- ח. צידה

א. הקדמה

שבת קודש, שבת מנוחה, שבת בה עלינו לראות את כל מלאכתנו עשויה, היא דבר אידיאלי ונפלא. ואכן, אנשי העיר יכולים למלא את שבתותיהם ברוח בלבד. אולם כיון שבני אדם חולים לא פסו מהעולם, לכן בית החולים פועל בשבת על שלל השאלות ההלכתיות הכרוכות בכך. כך גם אנשי הכפרים שמטופלים בבעלי חיים המשמשים את האדם, יש לטפל ולדאוג להם גם בשבת ולהתמודד עם שלל השאלות הנגזרות מכך. הארכת בנינושאים אלו בשו"ת מראש צורים (תשמ"ח) בעת היותי רב קיבוץ ראש צורים. מאז עברו כמעט שלושים שנה, בהם אינני נמצא ביישוב חקלאי, ואף על פי כן לא ויתרתי על הניסיון לסכם בקצרה את הנושאים השונים העולים מתפעול רפת בשבת.

ב. חליבה וספיחיה

נחלקו ראשונים בשאלה מהו אב המלאכה עליו עובר החולב בשבת, ונחלקו אף אם פעולה זו אסורה מדאורייתא או מדרבנן. סוף דבר להלכה מקובל, כי החליבה אסורה מן התורה כתולדה של מלאכת דש, וכמו סחיטה. ולא הותרה אלא משום צער בעלי חיים על ידי נכרי או בגרמא. כמו כן, נחלקו רבותינו אם חליבה לאיבוד מותרת או שיש בה איסור דרבנן.

ברפאות בהן חולבים באמצעות נכרים, הדברים פשוטים יותר - הן מבחינת שמירת השבת והן מבחינת אוירת השבת, אבל במקומות בהם לא מעסיקים נכרים, נעזרים בפתרונות טכנולוגיים המאפשרים לחלוב בגרמא. דהיינו, שבעת הלבשת הגביעים על עטיני הפרה החלב הראשון מופנה לאיבוד, ומיד אחר כך כשמכונה חולבת בכוח החשמל - החלב מופנה ידנית לכיוון מיכל החלב. כך

התחלת הפעולה הייתה בהיתר (בהסתמך על הסוברים שחליבה לאיבוד אינה אסורה אף מדרבנן¹) והמשכה הוא בגרמא, שמותרת בשבת. וכל שכן, אם במכון החליבה מורכב מנגנון גרמא, שעל ידו גם תחילת החליבה הראשונה, זו שבה החלב הולך לאיבוד, נעשית בגרמא, שיש בכך היתר גמור².

בדיקת פטמות: כדי לוודא שאין דלקת בעטיני הפרה, מבצעים בדיקת פטמות לפני שמצמידים לפרה את גביעי החליבה. לוחצים על הפטמה, יוצא מעט חלב, ומתבוננים בו לדעת אם הוא נוזלי, או גבן שפירושו שיש דלקת. כלום חליבה זו נחשבת לאיבוד, כי אין משתמשים בחלב, ואז הבדיקה מותרת, או שמא כיון שצריכים להתבונן בחלב, אין הבדיקה נחשבת כחליבה לאיבוד, והיא אסורה באיסור חמור³?

להלכה נפסק להקל בצירוף שיש בזה חצי שיעור בלבד, וזו מלאכה שאינה צריכה לגופה. אמנם בשנים האחרונות רצו להקל על הרפתנים והחולבים, והחליבה הנסיונית - בדיקת הפטמות - נחלבת לעתים לתוך נוזל מיוחד שבו על פי הצבע יודעים אם החלב נגוע בדלקת. ואז יש לדון אם נחשב הדבר כמלאכה הצריכה לגופה, כי הוא רוצה את הצבע, או שכיון שסוף סוף אין הוא צריך את הצביעה ולא את החלב, הווי מלאכה שאינו צריך לגופה. אלא שבזה יש להקל גם משום שאין הצביעה פסיק רישא. אם אין דלקת, החלב לא יצבע. וגם משום כך אין לאסור את החליבה הנסיונית לתוך נוזל המשנה את צבע החלב הנגוע.

טלטול חלב: החלב של שלושת הימים הראשונים שלאחר ההמלטה הנקרא "חלב כולסטרומ", שהוא בריא וחשוב מאד לוולד שזה עתה נולד, נחלב בנפרד לתוך דלי הנלקח לאחר מכן לשמירה בקירור לצורך העגל. האם בשבת וביום טוב מותר לטלטל את החלב? האין הדבר דומה לביצה שנולדה בשבת וביום טוב שהיא מוקצה?

להלכה אסור בשבת לשתות חלב שנחלב בשבת, ומותר בשבת לדעת רוב הראשונים לטלטל חלב שנחלב בשבת. ולכן בשבת, אין איסור⁴. לעומת זאת, ביום טוב אסור לטלטל חלב שנחלב באותו יום, ולכן הפתרון הוא להביא דלי המלא בחלקו בחלב שנחלב קודם יום טוב, ובו להכניס את החלב ביום טוב. הדלי יהיה בסיס לדבר המותר והאסור, ומותר לטלטלו. וראוי לעשות כן בכל שבת, גם כדי לצאת ידי חובת הסוברים כי גם בשבת יש איסור טלטול של החלב, וגם על מנת שלא ישכחו לעשות זאת ביום טוב.

ג. תיקון כלי במכון החליבה

בעת חליבת הפרות קורה לעתים שצינורות נשלפים ממקומם, או שיש צורך להחליף חלק שהתקלקל או לנקות שסתום, ועוד. יש בכך שאלה של תיקון כלי בשבת, ויש לרדת לעומקו של דין כדי לדעת מה מותר ומה אסור. איסור יכול לגרום נזק גדול, ולכן אי אפשר להכריע לאיסור ללא סימוכין, כמו שכמובן אי אפשר להתיר ללא סימוכין. קשה להיכנס לפרטים כי רבים הם ומשתנים הם ממכונה למכונה, אולם נביא מעט כללים:

1. הערת העורך (א.ט.): גם לסוברים שחליבה לאיבוד אסורה מדרבנן יש מקום להתיר חליבה לאיבוד במקום צער בע"ח.
2. הערת העורך: לפי החזו"א (או"ח לח, ד) יש איסור דרבנן שדומה ל"שמא יחליפו", לחלוב לאיבוד ואז להעביר ידנית את החלב למיכל החלב, ולכן יש צורך בהתקן כזה שהמעבר לחליבה למיכל יהיה בגרמא או שגם החליבה לאיבוד תהיה בגרמא.
3. הערת העורך: "הצלפת" חלב זו מתבצעת בדרך כלל על קרקע הרפת ולכן גם אם צריך להסתכל על החלב, נראה שמצד איסור דש, הוא לא אוסף את החלב ולכן מותר.
4. הערת העורך: בשו"ע או"ח שם, כ נפסק שזה אסור בטלטול, וכן נפסק בשמירת שבת כהלכתה פרק כ', סעיף לב.

- **צינורות שבדרך ככלל אין מהדקים אותם בכח**, והם מהודקים ברפיון - מותר להוציאם ולהחליפם.

- **החלפת חלק שהתקלקל** מותרת רק עם חלק שזה אינו מקומו הקבוע, על מנת שהתיקון יהיה זמני.

- **ניקוי צינור** או שסתום כדי שיעבוד - מותר.

- **פירוק צינור** כדי להכניס אויר לזרז את עבודת מכונת החליבה - מותר.

- **אסור להחליף צינור שיש בו חור**, משום שהוא אינו ראוי לשימוש, והחלפתו הוא תיקון כלי, ועוד, שהוא דומה לשרוך נעליים חדש, שאסור לתתו בנעל לראשונה בשבת, כי בכך הוא הופך את השרוך לכלי, ובמקרה שלנו, הוא הופך את הצינור לחלק מכלי החליבה. אולם מותר לסתום את הצינור הקרוע באמצעות איזולירבנד, וכדומה.

- **מותר ללחוץ בשינוי על מכונה שאינה עובדת** כי זה תרי דרבנן במקום צער בעלי חיים והפסד מרובה.

ד. המלטה

בשולחן ערוך (סימן שלב סעיף א) נפסק: "אין מילדים את הבהמה בשבת". וכתב בלבוש המובא בפרי מגדים: אין מילדים - דליכא סכנה, הא מבכרת ואיכא סכנה - מילדים. ולמאן דאמר דאורייתא - אסור".

אם כן, לרוב השיטות, שאיסור היילוד בשבת הוא מדרבנן, מותר לסייע בהמלטה, כגון למשוך את הוולד או לדחוק את הבשר פנימה, כדי להקל על יציאת הוולד, כאשר יש סכנה לאם או לוולד. אולם אם אין חשש סכנה, אין לסייע.

ה. תרופות וזריקות

מותר לתת לבהמה שחולה או מצטערת תרופות כדי לרפא או להקל. אולם, אם אין לה צער - אסור. מותר לתת לבהמה שחולה או מצטערת זריקות לשריר או מתחת לעור. אולם אם אין לה צער - אסור.

לגבי זריקות לווריד, היות שקודם למתן הזריקה מוציאים דם לוודא שאכן המחט בווריד - הרי שיש בכך איסור דאורייתא, ומותר לתת זריקה לווריד רק אם אין בודקים אם המחט בווריד.

ו. טלטול בעלי חיים

בעל חיים, שאין רגילים להרימו - הוא לכל הדעות מוקצה. מותר לטלטלו רק כאשר קיים צער בעלי חיים.

לכן, אם יש צער בעלי חיים או חשש הפסד מרובה כגון להשאיר ברפת עגל בן יומו בחורף בקור, או כאשר קיים חשש כי הוא יצא מהרפת, יאבד, או יוזק או יטרף בחוץ - מותר לטלטלו.

ז. קשירות

לאחר ההמלטה, קושרים סרט סימון על רגלה של הפרה הממליטה. כמו-כן, לעיתים צריך לקשור חבל בין רגליה של פרה כדי שלא תיפול. אם ניתן להסתפק בקשר עניבה, או בעניבה על גבי קשר - מותר. אך גם אם צריך קשר על גבי קשר, מכיוון שבדרך כלל קשרים אלה עתידים להיות מותרים

תוך ימים ספורים - מותר.

ז. צידה

האם מותר להכניס פרות מהרפת למכון החליבה שהוא צר יותר? נפתחה דלת הרפת ופרות עלולות לצאת האם מותר לסגור את הדלת או שיש בכך איסור צידה?

מכיוון שפרות חליבה אינן בורחות, ואף אם יצאו, הן חוזרות בדרך כלל בעצמן, לכן אין בהכנסתן למקום צר יותר משום צידה, ובפרט שאינו מתכוון לכך, וגם סגירת הדלת בעדן - מותרת לכתחילה.